

Szczepan Wierzchosławski

Historiografia Pomorza Gdańskiego i Prus Wschodnich w latach 1920-1939 (1944) : sprawozdanie z sesji

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 387-389

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szczepan Wierzchoslawski

Historiografia Pomorza Gdańskiego i Prus Wschodnich w latach 1920—1939 (1944) Sprawozdanie z sesji

15 i 16 listopada 1991 r. Towarzystwo Naukowe oraz Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu zorganizowały sesję naukową, której celem było omówienie kierunków, ośrodków i najwybitniejszych przedstawicieli nauki historycznej wyżej podanego obszaru i okresu. Otwierając konferencję prof. M. Biskup (Toruń) nadmienił, że stanowi ona kontynuację prac, których pierwszy owoc ukazał się już w postaci publikacji, zredagowanej przez J. Serczyka i A. Iomczaka, stanowiącej zbiór artykułów sesji poprzedniej.

W pierwszym dniu konferencji Toruń jako ośrodek nauki historycznej scharakteryzowała dr M. Niedzielska (Toruń), wskazując na zmianę stosunków społeczno-narodowościowych i politycznych na Pomorzu po odzyskaniu niepodległości, które z kolei wpływały w poważnym stopniu na zbiorowość twórców, ich prace i instytucje je wydające. Przedstawiła strukturę, źródła finansowania i główne instytucje, zarówno polskie, jak i niemieckie w Toruniu oraz ich wydawnictwa, podkreślając rolę czasopism naukowych i gazet. Prof. S. Salmonowicz (Toruń) przedstawił sylwetki i ocenił znaczenie prac historyków okręgu toruńskiego (A. Mańkowskiego, Z. Mocarskiego, M. Bogdańskiego). Stwierdził m.in., że prace A. Mańkowskiego, mające raczej charakter przyczynkarski, dotyczą głównie historii regionalnej w XIX w. — dziejów diecezji chełmińskiej, biografistyki i problematyki wiejskiej. S. Tyńca zaś określił jako zawodowego uczonego, traktującego region pomorski jako przyczynek do szerszych badań, których podstawowe wyniki pozostały nie naruszone. Podkreślił znaczenie badań Z. Mocarskiego nad dziejami piśmiennictwa staropolskiego i M. Magdańskiego nad organizacją kupiectwa toruńskiego. Ksiądz dr A. Nadolny (Pelplin) omówił pelpliński krąg historyków, który tworzyli profesorowie tamtejszego Seminarium Duchownego i Collegium Marianum (Hildebrandt, Fankiejski, Frydrychowicz, Panske, Glemma, Bieszk, Liedke). Podkreślił, iż w kręgu zainteresowań tego środowiska dominowała tematyka dziejów Kościoła, diecezji chełmińskiej i Pomorza oraz biografistyka.

Wkład poznańskich badaczy (archeologów, historyków, socjologów) z okresu międzywojennego w opracowywanie dziejów Pomorza Gdańskiego i Prus Wschodnich scharakteryzował mgr A. Kamieński (Poznań), podkreślając ich przygotowanie metodyczne i merytoryczne (pracownicy naukowcy Uniwersytetu Poznańskiego i Instytutu Zachodniego) oraz pełną, polemiczną konkurencyjność w stosunku do historyków niemieckich. Zwrócił także uwagę na polityczne zabarwienie niektórych polskich opracowań. Stwierdził, że wśród zainteresowań badawczych omawianego ośrodka dotyczących interesującego nas obszaru dominowały kwestie krzyżackie i problemy średniowiecza oraz stosunki polsko-niemieckie, zagadnienia morskie (bałtyckie), dzieje

portów i floty. Prof. J. Malecki (Kraków), oceniając badania dziejów interesującego nas obszaru przez historyków Krakowa i Lwowa, także podkreślił ich odpowiednie przygotowanie do problematyki pomorskiej i morskiej, która już przed I wojną światową pozostawała w kręgu zainteresowań tych ośrodków (Nietsch, Smoleński, Srokowski, Konopczyński, Askenazy, Bujak). Charakteryzując badania przeprowadzone tam w okresie międzywojennym stwierdził, że mniej interesowano się historią średniowieczną omawianego obszaru (Semkowicz, Dąbrowski), natomiast duże osiągnięcia notowano w analizie zagadnień XVI—XVIII w. (Sobieski, Kutrzeba, Konopczyński) oraz dotyczących floty polskiej i dziejów Gdańska (Kutrzeba, Piwarski). Dziejami Prus Wschodnich zajmowali się tam A. Vetulani, K. Lepszy, K. Buczek, W. Pocięcha, K. Piwarski.

W dyskusji dotyczącej tych referatów podkreślono m.in. znaczenie lwowskiego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w zainteresowaniu Warmią i Mazurami (doc. J. Jasiński — Olsztyn). Zwrócono uwagę na wpływ rangi ośrodków naukowych Krakowa i Lwowa na wniesienie problematyki Pomorza na forum nauki zagranicznej (prof. J. Wojtowicz — Toruń). Podkreślono wniesienie dużego wkładu w rozwój badań nad Pomorzem przez młode jeszcze wówczas środowisko poznańskie (prof. M. Biskup — Toruń).

Dwa następne referaty dotyczyły badań prowadzonych w ośrodku gdańskim. Doc. M. Andrzejewski (Gdańsk) scharakteryzował zarówno instytucjonalną organizację badań, jak i formy, w jakich przedstawiano ich wyniki, zarówno w środowisku niemieckim, jak i polskim. Zaznaczył też problem prezentacji różnych postaw politycznych przez historyków niemieckich, nieraz emocjonalnie podchodzących do dziejów Gdańska i Pomorza i rolę Wyższej Szkoły Technicznej umożliwiającej im prezentację swych poglądów. Zwracając uwagę na skromniejsze możliwości polskich nauczycieli gimnazjalnych i urzędników polskich placówek w Gdańsku w prowadzeniu badań historycznych, zaznaczył (podobnie jak A. Kamiński przy omawianiu ośrodka poznańskiego) utrudnianie im kwerend przez niemieckie władze archiwalne. Wśród prac polskich historyków Gdańska — zdaniem Autora referatu — dominowała archeologia i wiek XIX. Sylwetki historyków gdańskich E. Keysera i W. Reckego przedstawił prof. Z. H. Nowak (Toruń), analizując zarówno ich *curriculum vitae*, osobowość oraz wyniki badań. Podkreślił zbliżony przebieg ich karier — działali w tych samych instytucjach, obaj kierowali kolejno Westpreussischer Geschichtsverein, obaj pracowali w Wyższej Szkole Technicznej. Keyser był zdaniem Autora referatu wszechstronniejszy i płodniejszy naukowo, przyjął jednak volkistowską koncepcję badań historycznych. Podobnie twórczość W. Reckego prezentowała koncepcje pokrzywdzonych Niemiec i niebezpiecznych Polaków, którzy słusznie stracili kiedyś swoje państwo. Zwracając uwagę na fakt, iż obaj aktywni byli po II wojnie światowej, Autor referatu pozostawił otwarte pytanie, czy dokonali oni refleksji nad swoją twórczością. W dyskusji nad tymi referatami podkreślono znaczenie *Deutsche Städtebuch* E. Keysera dla badań historycznych (doc. J. Jasiński — Olsztyn, prof. M. Biskup — Toruń).

Drugi dzień obrad poświęcony został problematyce wschodniopruskich ośrodków nauki historycznej. Prof. J. Serczyk (Toruń), omawiając środowiska Królewca i Elbląga, ukazał dysproporcje możliwości badawczych i posiadanego potencjału intelektualnego między pierwszym, dysponującym kilkunastoma instytucjami z dużym uniwersytem na czele, zajmującymi się prowadzeniem badań i publikacją ich wyników a skromnymi w tym względzie możliwościami drugiego ośrodka. Obraz tego zróżnicowania dało się zauważyć podczas szczegółowego omawiania przez Autora referatu poszczególnych instytucji, badaczy i ich dorobku naukowego. W referacie zaznaczono również, że stowarzyszenia prowadzące badania historyczne dopiero od 1933 r. otrzymywały dotacje państwowe i etaty dla pracowników, działając do tego czasu jako forma inicjatywy społecznej. Dalsze

referaty traktowały już o zagadnieniach bardziej jednostkowych. Prof. M. Biskup (Toruń) zanalizował kariery i twórczość naukową reprezentantów kręgu historycznego Królewca E. Maschkego i K. Kasiskego. Podkreślone zostały zasługi pierwszego w badaniach dziejów Pomorza i nie tylko, zwłaszcza problematyki krzyżackiej, osadniczej, przy ukazaniu jednak wpływu zmian politycznych w Niemczech lat trzydziestych na osobowość tego historyka i deprecjonowaniu w badaniach roli Polski i Słowian, a szerzeniu mitu germańskiego. Przy krytycznej analizie prac Kasiskego nad problematyką osadnictwa podkreślone zostało w referacie znaczenie wyników jego badań jako punktu wyjściowego dla dalszych opracowań. Doc. J. Jasiński (Olsztyn), przedstawiając badania prowadzone nad historią Warmii, zwrócił uwagę, że podstawową bazę instytucjonalną stanowiły archiwa, biblioteki, muzea, a także Kościół katolicki oraz Warmińskie Towarzystwo Historyczne. Scharakteryzował podejmowaną tematykę i sylwetki badaczy zajmujących się poszczególnymi okresami dziejów Warmii, wysoko oceniając dorobek w zakresie historii Kościoła, spraw wyznaniowych oraz problematyki osadniczej. Pasją naukową H. Schmaucha, którego sylwetkę omówiła dr D. Bogdan (Olsztyn), była historia biskupstwa warmińskiego. Referentka zwróciła uwagę na bogatą bazę źródłową prac Schmaucha, a równocześnie jego nacjonalistyczne podejście do badanych problemów. Genezę powstania, skład redakcji, zawartość treściową i wartość merytoryczną „*Altpreussische Forschungen*”, częściowo w sposób kwantytatywny, przedstawił prof. J. Malłek (Toruń). Wyróżniając w działalności omawianego organu trzy etapy (1923—1930, 1930—1939, 1939—1944), scharakteryzował specyfikę treści i formę reprezentatywną dla czasopisma w poszczególnych okresach oraz reakcję strony polskiej na niektóre artykuły.

W dyskusji zwrócono uwagę na ponadczasowy i często ujemny wpływ polityki na naukę (prof. J. Wojtowicz), powtarzanie i kontynuację przez Maschkego poglądów Treitschkego oraz interesującą pozycję Schmaucha w historiografii omawianego okresu (prof. J. Serczyk) i znaczenie haseł K. Kasiskego dla prac nad osadnictwem pomorskim (prof. M. Grzegorz — Bydgoszcz). Prof. S. Salmonowicz podkreślił szeroki zakres sesji, mimo iż zabrakło jego zdaniem omówienia wkładu uczonych z Warszawy, Wilna, Lipska i Berlina, Wskazał na trudności oceny prac pisanych w okresie totalitaryzmu. Zwrócił uwagę na różne metody ujęcia poruszanych w poszczególnych referatach zagadnień, proponując ujednoczenie w publikacji materiałów z sesji.

W konferencji wzięli udział historycy z Bydgoszczy, Gdańska, Krakowa, Olsztyna, Pelplina, Poznania, Torunia, a także młodzi historycy niemieccy — Karin Friedrich z Monachium i Jürgen Hackmann z Berlina.